

הנמוך וציבור הפועלים החקלאים בדרך כלל היו שמרנים ונוטים לימין. במידה והפועלים בעיירות היו קומוניסטים, הדבר היה יותר ביטוי מעמדי מאשר הכרה רעיונית (הנאצים כמפלגה פופוליסטית התגברו על הבעיה הזאת בכך, שקראו לעצמם "סוציאליסטים לאומיים"). הפקידים הזוטרים והחנוונים לא הרגישו בנוח ברפובליקה הויימרית; הם לא רצו בשוויון המעמדות, הם רצו בהירארכיה כבעבר ובמנגנון בירוקראטי שמרני סמכותי. קידום חברה, מדע ותרבות לא אמרו להם הרבה. הם התגעגעו לכפתור הנוצץ ולמגף המבריק של הצבא הקיסרי. רפובליקה - זה בשביל יהודים ואינטלקטואלים, כדי שיוכלו לעשות ולהגיד, מה שבזמנים כתיקונם איש לא היה מעיז לומר. הרפובליקה למעשה הייתה קיימת רק בערים הגדולות, בכרך. הכרך היה כר למדע ולאומנות; הפרובינציה נשארה לאומנית וחיה בגעגועים לעבר. העבר הזה היה אמנם טראומה נוראה, נחלת כל העמים שלקחו חלק במלחמת העולם ובראש וראשונה גרמניה עם שני מיליון חלליה ומיליונים נכים. השכבה השלטת, שניהלה את המלחמה, וברובה רצתה בה, נעלמה. אך דווקא עם שכבה זו הזדהה הקהל הרחב, בה ובצבאה ראה את נציגי הזוהר והעושר של התקופה שלפני 1914 ולא את מחוללי זוועות מלחמת העולם.

אם החנווני בעיירה חלם על עברו המזהיר והפקיד הקטן מת להצדיע לממונה מעליו, המורה הפרוסי בפרובינציה ראה את שליחותו כשומר על גחלת הערכים ההיסטוריים, אלוהים, מלך ומולדת. זירתם ללוחמה הייתה כמובן בית הספר. הם ראו במלחמת העולם את החוויה הלאומית בהא הידיעה, ורק הבוגדים בערכים מנעו את הניצחון הוודאי. היו מורים, שבגלוי זלזלו בחוקה החדשה של הרפובליקה, ששמה דגש על זכויות הפרט ושוויון בפני החוק. הם שכחו, שהמורשת הרוחנית הגרמנית של המאה ה-18 וה-19, בה ראו את שורשיה הלאומיים של הרייך, בכלל לא הכירה את מושג הלאום; מורשת זו הייתה קוסמופוליטית באופייה. המתקוממים של 1848 לחמו קודם כל בעד זכויות הפרט והתנגדו לפיאודליזם.

הפריעו להם גם היהודים. האנטישמיות אינה קשורה בלאומניות הגרמנית דווקא, היא תופעה כלל אירופית עתיקת ימים. במשך הדורות היא לבשה ופשטה צורה, בהתאם לנסיבות חברתיות והפוליטיות של התקופה. היהודים לא עמדו בדיוק בתור לרכוש את כרטיס הכניסה לתרבות האירופית, דהינו להתנצר, אך לו עשו זאת, החברה האירופית, ובתוכה הגרמנים, לא הייתה כל כך מוכנה לקבל לשורותיה את היהודים המתנצרים כאזרחים שווי זכויות. במאה ה-19 היהודים עוד קבלו את האנטישמיות החברתית כעובדה קיימת והשלימו עמה פחות או יותר. הרצל לא רצה להשלים - הרוב לעג לו על כך (הציונות תמיד נשארה במיעוט). כיבוש עמדות במדע ואמנות הביא ליהודים הערכה, אך לא חיבה מצד חברה, שתמיד הייתה עוינת להם במודע ושלא במודע; הצלחתם הכלכלית צמצמה את האנטגוניזם הגלוי לגישה של "כבדהו וחשדהו", מה גם שכסף יהודי התחיל לקנות לעצמו פה ושם מקום בהירארכיה החברתית, שעד כה סירבה לקבלו; בת הבנקאי היהודי קנתה לעצמה אציל. בפרובינציה ובקרב הציבור הפחות משכיל, הסתייגות הגויים הייתה גלויה ובוטה יותר. קשת ההסתייגות השתרעה מ-"אחדים מידידי הטובים ביותר הם יהודים", עד "היהודים מתעשרים על חשבון הזולת". על אף האמנציפציה היהודים נשארו, בדרך כלל, בעיני החברה האירופית אזרחים מדרגה שנייה. בין שתי המלחמות היהודים באירופה, ובראשם יהודי גרמניה, ניסו להילחם בסחף שנאת היהודים שתפס את החברה האירופאית, באמצעות הסברה, הוכחה, הגיון ובנשק הרוח הצרופה; קל יותר היה לעצור את מפל הניאגרה.

עורף הלאומנות הגרמנית היתה אפוא הפרובינציה והעיתונות הפרובינציאלית. סייעה בכך העובדה שלכל עיירה וכפר היה, מימים ימימה, עיתון יומי משלו. מנהיג המפלגה הלאומית הגרמנית, בעל הוצאה לאור של כתבי עת, מן הגדולים בגרמניה - Hugenberg (בעל הוצאה לאור Scherl), ידע לנצל את העובדה הזאת ולהשתלט על עיתונות העורף. הוא עשה זאת הודות להמצאה גאונית - שרות הגלופות של ההוצאה לאור "שרל". ארגון תקשורת חדשני זה ידע לספק יום יום לכל עיתון עירוני או כפרי, באמצעות גלופת הקרטון, עיתון שלם, על כל המדורים, כולל תחזית מזג האוויר, ובצביון הפוליטי הלאומני. העורך המקומי היה צריך רק להזין את הגלופה למדפסה שלו ולשמור מקום למודעות ולפרסומים מקומיים, וכמובן, לראש העיתון המקומי - והנה לך עיתון לאומי ושמרני לכל דבר, כאוות נפשו של הציבור הפרובינציאלי. איש לא נתן את דעתו לכך, שלמעשה כל עיתונות העורף הייתה פקסימיליה אחת. ההיסטוריונים אינם מפרזים בציינם ששרות הגלופות של הוצאת "שרל" פינתה להיטלר את הדרך לשלטון.